

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-32>

УДК [378.4.018.8.011.3-051:373.3]:005.336.2

Новосельська Н.Т., Харечко І.А.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

Анотація. У статті розглянуто проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховної роботи в умовах нової української школи на основі компетентнісного підходу. Доведено, що у майбутніх учителів початкової школи у процесі підготовки потрібно сформувати певний набір компетенцій: соціально-особистісних, загальнокультурних, загальнонаукових, інструментальних, професійних. Розкрито основні завдання та шляхи формування професійної компетентності до виховної діяльності майбутніх учителів початкової школи. Проаналізовано, що сформована у студентів готовність до виховної діяльності визначається впровадженням у практику вищих навчальних закладів нових технологій на основі компетентнісного підходу. Визначено, що компетентнісний підхід є відображенням вимог суспільства і сучасної системи освіти у підготовці педагогів, які повинні не тільки володіти необхідними знаннями, вміннями та навичками, а й здатні їх постійно оновлювати та вміти застосовувати для вирішення різноманітних ситуацій у нестандартних умовах.

Ключові слова: виховна діяльність, освітньо-професійна підготовка, компетенції, компетентнісний підхід, педагогічні технології, майбутній вчитель, початкова школа.

Novoselska Nadia, Harechko Iryna

Ivan Franko National University of Lviv

ENHANCING THE READINESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR EDUCATIONAL ACTIVITIES BASED ON THE COMPETENCE APPROACH

Summary. The article considers preparation of future primary school teachers for educational work in the conditions of the new Ukrainian school based on the competence approach. It is proved that in the process of training future primary school teachers need to form a certain set of socio-personal, general cultural, general scientific, instrumental, professional competencies. The main ways to achieve this target are revealed. It is determined that the competence approach is a reflection of the requirements of society and the modern education system in the training of teachers who must not only have the necessary knowledge, skills and abilities, but also be able to constantly update them and have the ability to apply this knowledge to solve various situations. The success of the process of educating students depends on the professional competence and pedagogical skills of the teacher, because it is the primary school teacher who lays the foundations of the worldview and moral orientations of the student. Future teachers do not always understand the need for a holistic approach to the students in the educational process; they experience certain difficulties in the design and implementation of educational tasks. They are not able to achieve the general educational goals in specific pedagogical situations. One of the reasons for this situation is the inconsistency of theoretical and practical training of future primary school teachers to implement educational functions to the peculiarities of future professional activity, which requires them to master advanced pedagogical thought, humanistic ideas and modern pedagogical technologies, theoretical understanding of educational patterns. However, students' attitude to the purposeful correlation of pedagogical knowledge with the real school reality, on the one hand, and the enrichment of the theoretical basis through independent practical activities on the other, do not arise spontaneously. It is necessary to stimulate them to realize the practical experience of educating younger students, to ensure the transmission of pedagogical knowledge to the level of their practical implementation. It is analyzed that the readiness of students for educational activities is determined by the introduction of new technologies in the practice of higher education institutions on the basis of the competence approach.

Keywords: educational activity, educational and professional training, competencies, competence approach, pedagogical technologies, future teacher, primary school.

Постановка проблеми. Зміни в економічній та соціально-політичній сфері, які відбуваються в нашій державі, сприяють реформуванню системи освіти, що, безумовно, повинно забезпечити умови для розвитку та самореалізації кожної особистості, формування покоління, здатного до навчання впродовж життя. Сучасні тенденції розвитку освітньої галузі обумовлюють нагальну необхідність підготовки конкурентоздатного, професійно-компетентного спеціаліста, який відповідає усім вимогам сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підготовки вчителів до виховної діяльності завжди приділяли особливу увагу науковці, психологи, педагоги та методисти. У працях

В. Андрущенко, В. Бондаря, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Ничкало, О. Пометун, С. Сисоєвої, Л. Хомич знайшли відображення основні теоретичні основи підготовки майбутніх учителів на компетентнісній основі у закладах вищої освіти. Дослідження О. Абдуліної, К. Жукової, Е. Іванової, О. Канапацької, Г. Кіт, Л. Нечаєвої, Є. Палагіної, І. Порохової, В. Сагарди, В. Шутяка визначають підготовку педагога як систему змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів, які формують особистість майбутнього вчителя на основі компетентнісного підходу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Від професійної компетентності і педагогічної майстерності педагога

залежить успіх процесу виховання учнів, адже саме учитель початкової школи закладає основи світоглядних і моральних орієнтацій школяра. Майбутні учителі не завжди розуміють необхідність цілісного підходу до виховання школярів, вони відчують певні труднощі в проектуванні і реалізації виховних завдань, не можуть перевести загальні цілі виховання у конкретні педагогічні ситуації.

Однією з причин такої ситуації є невідповідність теоретичної і практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації виховних функцій особливостям майбутньої професійної діяльності, яка вимагає від них якісного оволодіння передовою педагогічною думкою, гуманістичними ідеями і сучасними педагогічними технологіями, теоретичного осмислення закономірностей виховної діяльності.

Разом з тим, установка на цілеспрямоване співвіднесення педагогічних знань з реальною шкільною дійсністю, з однієї сторони, і збагачення теоретичної бази за рахунок самостійної практичної діяльності – з іншої, не виникають у студентів спонтанно. Необхідно стимулювати їх до усвідомлення практичного досвіду виховання молодших школярів, забезпечувати переведення (трансляцію) педагогічних знань на рівень їх практичної реалізації.

Мета статті – визначити основні завдання та шляхи підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховної роботи в умовах нової української школи на основі компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модернізація вищої освіти України окреслила важливу проблему реформування системи підготовки спеціалістів початкової освіти. Ефективність освіти сьогодні у світовій практиці пов'язують із реалізацією компетентнісного підходу. У попередніх документах, зокрема, Державному стандарті загальної початкової освіти (2011 р.), вимогах уміщених у навчальних програмах 2012 р., вимогах до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів 2014 р. визначено компетентнісні результати навчання учнів початкової школи. Однак перехід на компетентнісні засади поки не відображено належним чином у дидактичному і методичному забезпеченні навчання, де все ще домінує знаннева компонента. Зазначимо, що Стандарт 2011 р. переважно орієнтував освітян на формування в учнів молодшого шкільного віку предметних компетентностей, тоді як нові нормативи спрямовані передусім на досягнення ключових, але не обмежуються ними [3; 4; 5]. Підвищення якості освіти, формування готовності випускників до майбутньої діяльності – основні завдання, вирішення яких пов'язано з впровадженням у заклади вищої освіти компетентнісно-орієнтованої моделі навчання і виховання.

Розглянемо понятійне поле категорії «компетентність». Поняття «компетентність» включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), необхідних для якісної продуктивної діяльності у певній галузі. «Компетентність» - характеризує досвідчене оволодіння людиною відповідною компетенцією, включаючи її особисте

відношення до неї і предмета діяльності. Визначивши значення і місце поняття «компетентність» в концептуальній системі особистісно-орієнтованого навчання, можна назвати частину цієї системи компетентнісно-орієнтовано [6].

А. Хуторський вводить поняття «освітня компетенція» – це сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок та досвіду діяльності учня у відношенні до певного кола об'єктів реальної дійсності, спеціально включених в склад освітніх галузей і навчальних предметів, необхідних для здійснення особистісно і соціально-значимої продуктивної діяльності. У відповідності з розподілом змісту освіти на загальний метапредметний (для всіх предметів), міжпредметний (для циклу предметів) і предметний (для кожного навчального матеріалу), розрізняють: 1) ключові (базові) компетенції, які відносяться метапредметного змісту освіти; 2) загальнопредметні компетенції, які відносяться до визначеного циклу навчальних предметів; 3) предметні компетенції, які формуються при вивченні конкретних предметів [8].

У майбутніх учителів початкової школи у процесі підготовки потрібно сформувати певний набір компетенцій:

а) соціально-особистісних і загальнокультурних: здатність до соціальної взаємодії, до співпраці і вирішення конфліктів у соціальній та професійній сферах, до толерантності, до соціальної мобільності; готовність до толерантного сприйняття соціальних і культурних відмінностей, шанобливого і дбайливого ставлення до історичної спадщини і культурних традицій; готовність до дотримання прав і обов'язків громадянина; до вільної і відповідальної поведінки;

б) загальнонаукових: здатність виявляти наукову сутність проблем, що виникають в ході професійної діяльності, вміння використовувати на практиці методи гуманітарних, соціальних та економічних наук в різних видах професійної і соціальної діяльності; здатність набувати нові наукові знання; здатність враховувати у своїй професійній діяльності сучасні тенденції розвитку комп'ютерних, інформаційних і телекомунікаційних технологій.

в) інструментальних: здатність самостійно працювати на комп'ютері; здатність до письмової та усної комунікації державною мовою і володіння однією з іноземних мов на рівні професійного спілкування; готовність працювати з інформацією з різних джерел; володіння навичками публічної промови, аргументації, ведення дискусії і полеміки;

г) професійних: навчально-виховна діяльність: здатність викладати предмет (відповідно до профілю) з урахуванням специфіки пізнавальних завдань і його наукового змісту, вікових особливостей та мотивації учнів; здатність забезпечувати діяльнісної орієнтацію освітнього процесу, використовувати інтерактивні педагогічні технології, виходячи з специфіки навчального предмета; здатність визначати і комбінувати засоби і методи навчання, адекватні поставленим освітнім завданням, рівню підготовленості учнів і їх індивідуальних ха-

рактик; здатність здійснювати комплексну діагностику та аналіз освітнього процесу, моделювати на цій основі систему моніторингу якості освіти; методична діяльність: готовність до обґрунтованого вибору освітньої програми, навчально-методичного забезпечення та їх адаптації до умов конкретного освітнього процесу; готовність до організації навчально-дослідницької діяльності учнів на уроках (предметів) відповідно до профілю (профілями) підготовки; здатність до планування, організації та аналізу власної педагогічної діяльності та її постійного вдосконалення; соціально-педагогічна діяльність: здатність до організації і розвитку внутріколективних і міжособистісних відносин учнів; здатність до взаємодії з соціальними колективами і батьками учнів, надання допомоги батькам у сімейному вихованні; культурно-освітня діяльність: готовність до формування загальної культури учнів; готовність до організації культурного простору освітнього закладу; організаційно-управлінська діяльність: готовність до управління навчальною діяльністю учнів; готовність до забезпечення охорони життя і здоров'я учнів у навчально-виховному процесі та позаурочної діяльності; здатність до організації контролю за результатами навчання та виховання; готовність до організації взаємодії з громадськими та освітніми організаціями, дитячими колективами для вирішення завдань професійної діяльності [1; 2; 6].

Підготовка майбутніх учителів початкових класів в контексті компетентнісного підходу повинна ґрунтуватись на таких принципах:

1. Принцип гуманізму – створення умов для формування кращих якостей і здібностей студента, гуманізація відносин між викладачами та вихованцями, повага запитів, інтересів, гідності особистості.

2. Принцип демократизації – сприйняття особистості майбутнього вчителя як вищої соціальної цінності, визначення його права на свободу, розвиток педагогічних здібностей.

3. Принцип компетентності – створення умов для розвитку необхідних структурних елементів педагогічної компетентності випускника.

4. Принцип педагогічної творчості передбачає розвиток індивідуально-особистісної творчості майбутнього педагога.

5. Принцип проблемності – орієнтація студента педагогічного закладу на вирішення реальних педагогічних проблем.

6. Принцип реалізму передбачає орієнтування випускника на досягнення реальних педагогічних цілей, оволодіння необхідними для цього засобами та методами.

7. Принцип педагогічного саморозвитку передбачає орієнтацію випускника на створення умов для стабільного задоволення власних духовних і педагогічних потреб в саморозвитку і самореалізації.

8. Принцип орієнтації на особистість – вибір змісту методів, форм навчання спирається на природну схильність студентів до пізнання, цілеспрямовано актуалізує їх духовні потреби та інтереси, сприяє духовній самореалізації.

9. Принцип технологічної єдності процесу навчання, використання нових технологій.

10. Принцип діалогізації навчання – відмова від монологізму, спрямування на соціально-орієнтоване спілкування – діалог.

11. Принцип критичного мислення – розвиток у студентів розуміння бачити сильні і слабкі сторони співрозмовника, уміння критично відноситись до отриманої інформації, розрізняти упереджену і неупереджену інформацію, розуміти позицію співрозмовника, виявляти розходження в позиціях учасників діалогу [2].

Основними завданнями формування професійної компетентності щодо виховної діяльності майбутніх учителів початкової школи є: створення умов для реалізації творчих задумів майбутніх педагогів, формування соціальної активності та професійної мобільності, сприяння в оволодінні сучасними технологіями самоорганізації та самореалізації.

Для майбутніх фахівців важливо зрозуміти, що необхідно розвивати у себе такі якості, які дозволять бути конкурентоспроможними в сучасних умовах життя, бути готовими і здатними до співпраці з учнями, їх батьками, колегами, громадськістю у процесі виконання інноваційних завдань, що постають перед сучасною початковою школою.

До основних шляхів розвитку професійної компетентності студентів відносять:

- використання інноваційних освітніх технологій;

- розробка нових спецкурсів, навчально-методичних комплексів, методик;

- розвиток ключових та предметних компетентностей;

- внесення якісних доповнень, змін, корекцій в зміст навчального матеріалу;

- створення навчальних лабораторій та експериментальних майданчиків;

- вивчення міжнародного педагогічного досвіду;

- налагодження контактів із зарубіжними партнерами, організаціями;

- проведення конференцій, семінарів, вебінарів, майстер-класів;

- залучення провідних передових спеціалістів, медіа-технологій;

- участь у міжнародних проектах, стажуваннях.

Компетентнісний підхід стає важливою складовою в професійній підготовці майбутнього спеціаліста початкової школи. Загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентно-орієнтована освіта, спрямована на комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, завдяки яким людина може успішно реалізувати себе в різних сферах. Професійна підготовка майбутніх вчителів буде більш ефективною, якщо вона матиме цілісний характер і здійснюватиметься в комплексі вказаних принципів та шляхів.

Висновки. Найважливішим стратегічним завданням на сьогоднішньому етапі модернізації освіти України є підготовка майбутніх учителів початкових класів до виховної роботи в умовах нової української школи на основі компетентнісного підходу. Розв'язання цього завдання можливе за умови впровадження у практику вищих навчальних закладів нових технологій на основі компетентнісного підходу, впровадження нових педагогічних методик та інноваційних технологій навчання.

Список літератури:

1. Богданова І.М. Інноваційні технології у професійно-педагогічній підготовці вчителя. *Наука і освіта*. 2017. № 1. С. 2–6.
2. Бреус С.М. Формування виховних вмінь майбутнього вчителя в процесі педагогічної підготовки : автореф. дис. канд. пед. наук. Харків, 2005. 22 с.
3. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 № 651-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти : затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15>
6. Нова українська школа : poradnyk dlya vchytelya / за ред. Н.М. Бібік. Київ : Літера, 2018. 160 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf>
7. Тюріна В., Пляка Л. Професійна компетентність як фактор формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Молодіжна політика: Проблеми і перспективи*. Зб. матеріалів VI Міжнарод. науковoprakt. конф. 15-16 травня 2009 р. Дрогобич, 2009. С. 135–137.
8. Хуторской А.В. Определение общепредметного содержания и ключевых компетенций как характеристика нового подхода к конструированию образовательных стандартов. *Вестник Института образования человека*. 2011. № 1. URL: <http://eidos-institute.ru/journal/2011/103/>

References:

1. Bogdanova, I.M. (2017). Innovatsiyni tekhnolohiyi u profesiyno-pedahohichniy pidhotovtsi vchytelya [Innovative technologies in the professional and pedagogical training of teachers]. *Nauka i osvita [Science and education]*, no. 1, pp. 2–6.
2. Breus, S.M. (2005). *Formuvannya vykhovnykh vmin' maybutn'oho vchytelya v protsesi pedahohichnoyi pidhotovky* [Formation of educational skills of the future teacher in the process of pedagogical preparation]. Kharkiv, 22 p.
3. Zakon Ukrayiny «Pro zahal'nu serednyu osvitu» vid 13.05.1999 № 651-XIV [Law of Ukraine "On General Secondary Education" of May 13, 1999 No. 651-XIV]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
4. Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» vid 05.09.2017 № 2145-VIII. [Law of Ukraine "On Education:" dated 05/09/2017 No. 2145-VIII]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Kontseptsiya vykhovannya ditey ta molodi u natsional'niy systemi osvity: zatverdzhena Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 16.06.2015 № 641 [The concept of education of children and young people in the national education system: approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 16.06.2015 No. 641]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15>
6. Bibik, N.M. (2018). *Nova ukrayins'ka shkola: poradnyk dlya vchytelya* [New Ukrainian School: Teacher Advisor]. Kyiv: Litera. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf>
7. Tjurina, V., & Pljaka, L. (2009). Profesijna kompetentnist jak faktor formuvannja konkurentospromozhnosti majbutnix faxivciv [Professional competence as a factor of formation of competitiveness of future specialists]. *Molodizhna polityka: Problemy i perspektyvy*. Zb. materialiv VI Mizhнарод. naukovoprakt. konf. 15-16 travnja. Drohobych. (in Ukrainian)
8. Xutorskoj, A.V. (2011). Opredelenye obshchepredmetnoho sodержanyja y kljuchevyx kompetencyj kak karakterystyka novoho podxoda k konstruyrovanyju obrazovatelnyx standartov [Determination of general subject content and key competences as a characteristic of a new approach to the design of educational standards]. *Vestnyk Ynstytuta obrazovanyja cheloveka*, no. 1. URL: <http://eidos-institute.ru/journal/2011/103/>